

Arkiv och perspektiv

Finns det en motsättning mellan populärhistoria och genushistoria?

Daniel Nyström och Svante Norrhem

En onsdag i maj 1977 möttes läsarna av *Dagens Nyheter* av en artikel på tidningens kultursida med den imperativa rubriken "Kom ut ur arkivet!". Artikeln, signerad litteraturhistorikern Sven Lindqvist, visade sig vara riktad till det svenska historikerskrået och bakom uppmaningen låg ett antal anklagelsepunkter mot de sätt på vilka historiker ansågs bedriva sin verksamhet.¹ Kort och gott hävdades det att historiker var alltför upptagna av "officiella dokument" producerade av myndigheter och framstående personer i huvudstaden, att historiker var överdrivet materialstyrda och saknade vetenskapliga problemformuleringar, att historiker inte använde sig av några särskilda teorier, och att olika forskningsinriktningar inte kopplade till för nutiden relevanta ämnen.

Lindqvists artikel bottnade i en läsning av Bertil Jakobssons avhandling *Företaget, kommunen, individen. En studie i relationerna mellan Söderfors bruk AB, Söderfors kommun och dess invånare 1895–1925* (1977). Han menade att Jakobsson, på grund av generella brister i historisk metod, misslyckades med att undersöka just relationerna mellan företaget, kommunen och individen. Lindqvist radade i artikeln upp en serie tänkbara trädar han själv skulle ha dragit i om han hade varit satt att genomföra samma undersökning. Han hade börjat med att besöka platsen, intervjuat människor och studerat gamla kartor och fotografier. Han hade ställt frågor (till människor och till annat material) om hur arbetarna uppfattade sin roll gentemot företaget, maktförhållanden på orten och sina levnadsvillkor. Vidare hade han undersökt produktionsförhållanden och arbetsorganisering, för att slutligen, i de fall det hade varit möjligt, försökt teckna mer ingående personporträtt av företagsledare, politiker och arbetare.

I en vändning konstaterade Lindqvist att Jakobsson inte gjort någonting av detta, men att det inte var hans fel: "[H]an har gjort som man brukar göra. Han har utgått från ett material och inte från ett problem." Lindqvist växlade

därmed fokus och breddade diskussionen till att handla om historieämnet generellt. Även om materialet i olika arkiv säkerligen innehöll mängder med information som kunde komma att bli aktuell i en specifik undersökning, menade han att ett material aldrig kan vara problemgenererande i sig självt. Mot slutet av artikeln ställde Lindqvist frågan huruvida det exempel han diskuterat var representativt och konkluderade:

Men nog skulle jag vilja påstå att alltför många historikers skrifter saknar både dokumentärlitteraturens konkreta åskådlighet och den teoretiska skärpa som man bör kräva av ett vetenskapligt arbete. Alltför många gör en dygd av att inte svara på frågor, om de ens ställer några. Alltför många definierar i praktiken sitt ämne som "studiet av dokumenten" – och med "dokument" menar de mest officiella sådana. De gör en bit av en metod till mål i sig.²

Kritiken slog an en sträng hos svenska historiker och på en månads tid hade inte mindre än tio repliker införts i *Dagens Nyheter*. Även om samtliga personer som gick i svaromål med Lindqvist förhöll sig till sakfrågorna, går det att förnimma en viss attityd i vissa av inläggen. Gunnar Qvist inledde sin replik med att skriva att Lindqvists artikel var "den intresserade och engagerade lekmannens reaktion på en historisk avhandling."³ En annan historiker, Kurt Ågren, menade att Lindqvists förslag till metodutveckling inom historieämnet var tilltalande men att det påminde allt för mycket om ett "hemma-hos-reportage" för att vara vetenskapligt intressant.⁴ Och etnologen Åke Daun ställde den retoriska frågan "duger inte etnologin?" och åsyftade därigenom att Lindqvists uppmaning till historiker bar spår av etnologisk metod.⁵

Alla svar förhöll sig alltså till sakfrågorna på ett eller annat sätt och tvärt emot den bild Lindqvist målade upp av ett enhetligt forskningsfält blir det uppenbart att det var en heterogen samling historiker som kom till tals i debatten. Det existerade ingen samsyn varken om vilka av Lindqvists anklagelsepunkter som var giltiga eller om hur lösningarna borde se ut. I stället artikulerades de positioner som återfanns i den vidare debatt om historisk teori och metod som hade förts bland historiker sedan mitten av 1960-talet. Året därpå publicerade Lindqvist den uppmärksammade boken *Gräv där du står. Hur man utforskar ett arbete* (1978). Utöver att vara en handbok för arbetare att utforska sitt eget arbete är boken ett manifest för den typ av historieskrivning som han argumenterade för i artikeln "Kom ut ur arkivet!".

Sedan Lindqvists uppmaning till historikerna att komma fram ur arkivgömmorna har diskussionen om historisk metod, teoribildning och källmaterial hunnit gå några varv. Ett återkommande tema är frågan om historikernas, och därmed också historieämnets, roll såväl inomakademiskt som i relation till samhället i vidare mening. Å ena sidan har Lindqvists stridsrop hörsam-

mats, åtminstone i den meningen att mycket historia idag skrivs av personer som saknar eller har begränsad akademisk skolning i ämnet – och många av dessa har också undvikit arkiv. Å andra sidan har utvecklingen gått i motsatt riktning än vad Lindqvist önskade sig, då mycket av den litteratur som dessa skribenter producerar utesluter vetenskapliga problemformuleringar och teoretiska perspektiv. En följd av detta är att det nedslående sällan förekommer någon maktanalys i den litteratur som avser att nå en bred publik. Vi kommer i den här artikeln att med avstamp i Lindqvists 1970-talskritik vända strålkastarljuset mot dagens populärhistoria och diskutera vad det är för historieskrivning som gör anspråk på att vara till för den breda allmänheten. Vi vill med detta kritiskt diskutera det sätt på vilket en stor del av populärhistoria skrivs och i samma veva fundera över hur akademiska historiker borde förhålla sig till denna typ av historieskrivning. Eftersom vi bägge har intresse för genushistoria tar vi vår utgångspunkt där.⁶

Det ges numera ut mängder av böcker om historia i Sverige. Därtill ges det ut ett antal tidskrifter som vänder sig mot en bred publik och som uppenbarligen lyckats med att kommersialisera historiska berättelser. I grunden borde detta vara glädjande, inte minst som det pekar på att det faktiskt finns ett stort historicintresse, åtminstone inom de områden som det mesta av litteraturen fokuserar. Det framhålls ibland att den mer lättsamma framställning som vanligen präglar många av de böcker och artiklar som skrivs bidrar till att öka intresset också för mer svårtillgänglig och akademiskt formulerad historia. Såsom populärhistoria har utvecklats under senare år är det dock tveksamt om det är en önskvärd utveckling vi ser eller något som bidrar till att öka intresset för mer vetenskapligt avancerad historia. Helt säkert är att mycket av den populärhistoria som skrivs lever ett alldeles eget liv utan kontakt med forskningsfronten.

Låt oss från början slå fast att det naturligtvis finns bra och dålig populärhistorisk litteratur. I själva verket bör det göras en åtskillnad mellan det som kan kallas populärhistoria och det som kan klassificeras som populärvetenskaplig historia. Ofta blandas dessa samman vilket tenderar att på ett olyckligt sätt premiera populärhistoria på bekostnad av populärvetenskap. Den främsta skillnaden mellan de två är att den sistnämnda grundar sig i en akademiskt accepterad metod och i gedigen källhantering. Populärvetenskapen är visserligen sällan uttalat teoridriven, men perspektivval avslöjar ofta ett teoretiskt intresse som dock på grund av textens karaktär inte lyfts fram. Det handlar om ett vetenskapligt grundat arbete i populär form. Annat är det med det som kan kallas populärhistoria som vanligen har ett mycket snävt källurval och i hög grad bygger på redan befintlig populärhistorisk litteratur. Vi hävdar att denna form av popularisering av historia under senare år har fått en alltmer framträdande plats och att det framför allt är den som är problematisk.

Ett gemensamt drag hos den litteratur som anges som populär är att den styrs av en förmodad efterfrågan som bok- och tidskriftsförlag har lokaliserat hos konsumenterna. Det finns goda skäl att tro att förlagen vet vad de håller på med och att det inte är en slump att det särskilt är krigshistoria och biografier som saluförts i stor skala. En genombläddring av de vanligast förekommande populärhistoriska tidskrifterna för de senaste åren visar hur fixerade förlagen anser att läsarna är vid andra världskriget och nästan allt som har med detta att göra – inte minst Adolf Hitler och hela det nazistiska ledargarnityret. Nästintill ingen aspekt av Adolf Hitlers liv, i stort sett ingen person i hans närhet, har undgått de olika skribenterna. Det finns böcker om hans chaufför, hans kvinnor, hans sekreterare, hans betjänt, hans livvakt och hans hund. Hans bokintresse och hans konstnärskap har också avhandlats. Inget är för litet eller för stort för att exponeras i populärhistorisk form. Ser man på den populära biografigenren domineras den föga förvånande av porträtt av ”stora män” som Hitler, Stalin, Mussolini, Churchill och fler aktörer som knyter an till andra världskriget. Men här finns också andra: i stort sett alla de svenska kungarna och många politiskt verksamma män har fått sina biografier skrivna de senaste tio åren. Antalet kvinnor som omskrivs ökar långsamt men är ännu få.

Just biografigenren domineras i Sverige av populärhistoriska skildringar som endast i liten utsträckning – ibland inte alls – baseras på arkivmaterial. Ofta bygger de huvudsakligen på tryckta källutgåvor och bearbetningar.⁷ I princip kan man säga att det material som använts finns att låna på närmaste universitetsbibliotek eller rentav större stadsbibliotek. Effekten av detta blir förstås en kraftig begränsning av vilka personer som det är möjligt att skriva om, vilket kan ses som en förklaring till att så få biografier inom den populärhistoriska genren skrivs om andra kvinnor än drottning Kristina. Källor som skulle kunna ligga till grund för en problematisering av genusrelationer låter sig inte lika lätt ryckas ur en hylla i författarens närhet. Och eftersom populärbiografier ofta är beroende av vad andra redan skrivit blir det en snedvridning av utbudet. Redan kända män har större chans att biografieras än okända, och män har generellt större chans än kvinnor. Frågor om genusrelationer eller genusstrukturer glöms bort.

Vad som är hönan och vad som är ägget är dock inte lika enkelt att svara på. Antingen saknar författaren intresse för att problematisera genus, vilket gör det möjligt att nöja sig med ett snävt urval av källor som grund. Eller väljer författaren först material och finner därefter att dess snävhet gör att allt som rör genusordning måste väljas bort eller marginaliseras. Oavsett vad som är orsaken i det individuella fallet blir effekten densamma. De män som står i fokus framställs som om de levde i en närapå enkönad värld där de enda som egentligen har någon betydelse för deras politiska, ekonomiska eller

kulturella agerande är andra män.⁸ Ibland förekommer, särskilt i biografier om män i förmodern tid, någon anekdotisk anteckning om huvudpersonens mor som en ”stark” eller ”myndig” kvinna samt några roliga exempel på hur hon tillrättavisar sin unge son med några väl valda kraftuttryck. Även stora män har en gång varit små, tycks budskapet vara. Att den myndiga moderns agerande i själva verket skulle kunna vara ett uttryck för en annan genusordning än den som författaren tar för given går inte att se eftersom materialvalet och perspektivlösheten hindrar en sådan analys.

Ett konkret exempel på hur detta kan slå är historien om Carl (1647–1716) och Christina Piper (1673–1752). Carl har gått till historien som Karl XII:s politiske rådgivare under åren fram till Poltavaslaget. Christina har blivit känd, främst regionalt i Skåne, som framgångsrik gods- och bruksägare i synnerhet av Andrarums alunbruk. I befintliga handböcker vid de flesta universitetsbibliotek återfinns påståenden av karaktären att Carl Piper köpte bland andra godsen Sturefors i Östergötland och Ängsö utanför Västerås. Ängsö ska han ha införskaffat 1710 och haft i sin ägo fram till sin död. För den som saknar intresse för genusstrukturer och dessutom ogärna vill bli dammig i ett arkiv är dessa uppgifter kanske goda nog. Det låter också plausibelt sett ur ett genusperspektiv: Vem skulle ha köpt godsen om inte mannen i familjen?

Om historikern däremot ställer frågor kring relationen mellan man och hustru i just detta specifika fall, och söker rötterna till hur Christina senare som änka kunde bli så framgångsrik i sin affärsverksamhet, måste han/hon gå till arkiven eftersom de förklaringar som ges i utgivet tryck eller i befintlig forskning inte erbjuder några svar på den punkten. Dessutom blir det intressant att fråga sig hur Carl 1710, då han sedan nästan ett år suttit fängslad i Ryssland, exempelvis kunde genomföra affärstransaktioner och köpa Ängsö. Begreppet köp leder lätt tanken till att den som köper är involverad i en förhandling, lägger ett anbud och slutligen kommer till ett avslut. Hur gick detta till när Carl satt i Ryssland, hans brev var censurerade och postgången tog sig fram endast mödosamt? Svaret döljer sig i arkiven.

I själva verket inleddes köpeförhandlingarna om Ängsö redan några veckor efter slaget vid Poltava, i ett läge då Carl inte var förmögen att kommunicera med Sverige. Men det visar sig att det inte var ett nödvändigt kriterium eftersom förhandlingarna ägde rum mellan Johan Sparre, som hamnat på obestånd, och Christina Piper, som förfogade över stora ekonomiska resurser. Förhandlingarna som drog ut på tiden avslöjar att det var Christina som var den verkliga motparten, vilket framgår i den korrespondens som finns bevarad. Vid en tidpunkt konstaterar Sparre i rasande bitterhet att ”[e]n sådan procedur har ännu till denna dagen ingen annan brukat än syster fru grefwinnan”. I hans ögon var det alltså hon som förhandlat och genomfört affären och det var också gentemot henne som både han och andra inblandade

sedan kom att rikta anklagelser om falskspel i samband med att den genomfördes.⁹

Detta i sig banala exempel visar att för att avslöja vad som finns dolt bakom äldre urval av texter krävs en hel del grundläggande arkivarbete. I detta fall krävdes sökningar såväl i Riksarkivet, där Biograficasamlingen gav en del ledtrådar, som i Lunds landsarkiv där det omfattande Krageholmsarkivet gav resten. En fråga som inställer sig här blir också att om Christina Piper uppenbarligen var kompetent att genomföra denna affär 1709–1710, och även senare gjorde liknande affärer gång efter gång, vad är det då som säger att det inte var hon som låg bakom också tidigare godsök då Carl var mer närvarande? Det enda som hindrar oss från att studera det är en ovilja att ställa problematiserande frågor och söka svaren där de möjligen kan finnas – i arkiven. Eftersom många populärhistoriker i hög grad skyr bägge dessa tillvägagångssätt reproduceras gång efter annan det som andra, ofta i en annan tid, tagit för givet. Och sett ur en genushistorisk synvinkel kommer dessa författare, alldeles oavsett om de saknar intresse för genusperspektiv eller inte, att reproducera en rigid och dåligt underbyggd förståelse av ett historiskt material och i förlängningen av sin egen tids genusordning. Det är möjligen inte en avsikt men dessvärre en effekt. Man skulle här kunna travestera ett begrepp från samhällsvetenskapen – metodologisk nationalism – och tala om en metodologisk genusblindhet.

Kirsti Niskanen propagerade i ett inlägg i *Historisk Tidskrift för Finland* 2009 för att historiker i högre grad borde integrera metod och teorifrågor i sitt biografiskrivande.¹⁰ Uppmaningen är berättigad inte minst ur genussynpunkt och hör också samman med frågan om användning av arkivmaterial. När historiker vänder sig till en bredare publik är det inte realistiskt att tynga framställningen med långa teoriavsnitt, men det finns inga hinder för att perspektiven och frågorna – även om de inte skrivs ut på samma sätt som i en doktorsavhandling – formuleras utifrån en teoretisk ståndpunkt. Det ställer inte bara intellektuella krav på författaren utan också arbetsmässiga. Vill vi till exempel problematisera genus, oavsett om den historiska aktören som står i fokus är kvinna eller man, finns det en del metodologiska utmaningar. Generellt sett finns det svårigheter med det material som kvinnor lämnat efter sig och dessa blir alltmer påtagliga ju längre tillbaka i tiden vi rör oss. Kvinnors barn- och ungdomstid är oftare dold än mäns; förhållandevis lite material

Christina Piper (1673–1752). Tillhör Christinehofs Ekopark.

finns från den gifta kvinnans tid (medan makens frånvaro eller död kan ge lite mer ljus åt hennes verksamhet); kvinnors verksamhet var mera sällan, för vissa perioder aldrig, knuten till ämbeten och därför får historikern förlita sig mycket till privata handlingar. Sammanfattningsvis kan sägas att det är ovanligare att kvinnor lämnat efter sig ett rikt källmaterial än att män gjort det.

Till detta kan läggas andra utmaningar. Arkiven är fortfarande ofta organiserade så att kvinnors verksamhet och liv döljs bakom manliga arkivbildare. Allt detta är utmaningar som ställer höga krav på kreativitet, uthållighet och tid. Den som söker efter kvinnor hittar det personbeskrivande i personens egna brev, i andras brev, i rättsmaterial, testamenten, rapporter från resenärer eller diplomater, likpredikningar och i sällsynta fall i dagböcker. Alla dessa källor är problematiska och kräver metodologisk insikt och noggrannhet. De mer verksamhetsbeskrivande materialen utgörs av hushållsräkenskaper eller godsräkenskaper (för äldre tid) och organisationers material eller liknande (för mer modern tid). Risken är att de skilda förutsättningarna när det gäller källmaterial skapar en skev bild av ensamma kvinnor (änkor eller ogifta) som aktörer och gifta kvinnor som underordnade och passiva. Genusstrukturen tycks klar: Närvaron av en man ger kvinnan mycket lite utrymme att agera.

Ett sätt att utmana dessa begränsningar och hitta möjligheter att problematisera genusordning är att ta ett större grepp vid sökandet i arkiven, vilket är tidskrävande. Men om kvinnor lämnat efter sig mycket lite material kan inte svaret bli att enbart skriva om män. I själva verket kan just denna utmaning leda till ökad kreativitet och därmed också öppna för användning av materialtyper som inte är så vanliga vid biografiskrivande. Ett sådant mera kreativt förhållningssätt skulle för övrigt också författare som skriver om män må bra av att använda. Det är annars lätt hänt att fokus hamnar på ämbetshandlingar just därför att det är ett lättillgängligt material. Men även detta tenderar att konstruera en genusproblematisk bild av hur ämbetsmannens eller politikerns verksamhet såg ut. En annan risk med ett sådant snävt material är att historikern missar hela den komplexitet som kringgärdar släktrelationer, nepotism och vänskapsförbindelser. Dessa aspekter kan framträda först då relationer mellan kvinnor och män lyfts fram, vilket kan bidra till att göra den "store mannens" liv långt mer mångfasetterat och säga mer om den politiska kulturen runt honom.

Ska vi då inte trots allt glädjas åt att populärhistorien skapar intresse för historia? Ja, om det vore så att det gick att leda detta i bevis finns det visst skäl att glädjas. I vilket fall kan det konstateras att populärhistoria har en betydande position utanför akademien, vilket gör det till ett problem att den snarare tycks fylla funktionen av att berätta den historia som vi redan känner till på ungefär det sätt som vi redan känner till. Den bidrar på så sätt till att reproducera en föreställning om historia som inte ligger i takt med den aka-

demiska forskningen. Och inte bara det, den närmast motverkar den akademiska forskningens möjligheter att komma fram. Den populära historien är inte harmlös. Förlag och författare skapar och återskapar en snäv kanon, utan närmare koppling till varken en akademisk kanon eller forskningsfronten. Den populärhistoriska berättelsen bygger på tradition och igenkännandets trygghet, vilket gjuter fast ett fokus på manliga aktörer. När samma periodiseringar gång på gång upprepas naturaliseras de och bidrar till tryggheten. Genom denna utveckling marginaliseras den akademiska forskningen, inte minst eftersom professionella historiker väljer att inte delta eller deltar på villkor som vi under andra omständigheter inte skulle godta. På detta sätt tappar historikerna, mitt i detta förmenta historieintresse, kontrollen över sin egen disciplin. Borde inte den goda populärhistorien vara en spegling eller följeslagare till den akademiska forskningen?

Problemet är att denna form av historieberättande i så hög grad dominerar marknaden för historisk litteratur och att det sker en utsuddning av gränserna mellan det som är populärhistoria, populärvetenskap och akademisk forskning. Populärhistorien vinner av naturliga skäl, den behöver inte bry sig om besvärligheter som metodfrågor, teorianvändning och i endast ringa mån källkritik (oavsett vad man lägger in i begreppet). Den är därför enklare att producera. Lägg därtill att fackhistoriker inte har förmått att skydda sin profession. Många som uttalar sig om historia, vare sig det är i tal eller skrift, presenteras i dag som "historiker" eller "historiker och författare". Delvis har akademien sig själv att skylla. Debatterna kring värde, objektivitet och sanningsanspråk som under lång tid förts i olika sammanhang har tenderat att polarisera historieämnet mellan absolutister och relativister på ett sätt som varit kontraproduktivt. En hypotes är att detta bidragit till att det tidigare arbetet med att göra historieämnet samhällsrelevant har avstannat, vilket alltså banat vägen för den mer opportunistiska typ av historieskrivning som populärhistoria är ett uttryck för. Frågan måste därför ställas: Om historiker inte kan (eller kanske inte vill?) hävda att historieämnet har något viktigare att säga oss om det förflutna än vad populärhistoriker förmår göra, vem ska då hävda det?

I ett alltjämt förvånansvärt aktuellt genmäle till Sven Lindqvists kritik av historikerna skrev ekonomhistorikern Bo Gustafsson att historikern har dubbla uppgifter: dels att i likhet med forskare inom andra discipliner beskriva och förklara det generella, dels att berätta en historia.¹¹ Gör vi inte det blir vi skelettmålare, historiker som inte förmår förmedla den hela människan av kött och blod. Gustafsson menade att han i sin samtid såg en risk att de professionella historikerna just höll på att förvandlas till skelettmålare, och han förutsåg att det var sådana som exempelvis Vilhelm Moberg, Per-Anders Fogelström och Lars Widding som skulle komma att fylla utrymmet mellan skelettens ben. Orsaken såg Gustafsson i historievetenskapens professionali-

sering, en missriktad användning av vetenskapliga begrepp och ett förakt för det populära.

Bo Gustafsson blev i en mening sannspådd. I det rådande klimatet tycks det vara så att de professionella historikerna förlorat mot populärhistorikerna, även om det inte längre är just de personer som nämndes av Gustafsson som är aktuella. Det som Gustafsson inte förutsåg, och inte heller någon annan vad det verkar, var det stora mediegenomslag som populärhistoria fått sedan början av 1990-talet. Kanske kan vi rent av idag tala om ett förakt för det vetenskapliga. Mot den bakgrunden är det inte längre i första rummet akademiska historiker som ska känna sig träffade av Lindqvists kritiska appell. Behoven är dessutom bitvis de motsatta: Det vi behöver är snarare en genomgripande arkiv- och professionsrenässans både inom och utom akademien. En gång för inte alltför länge sedan stod historiker i spetsen för att utveckla genusteorier och dessa har, trots motstånd och sega strukturer, fått ett genomslag inom den akademiska utbildningen och forskningen. Mycket återstår förvisso att göra innan genushistoria är en självklar del av den akademiska kanon. Utanför akademien återstår allt att göra. Orsaken står att finna i att populariseringen av historia i allt för hög grad överlätits till genusblinda författare som i princip helt missat vad som hänt inom historieforskningen världen över.

Sven Lindqvists 70-talskritik mot historiker som saknande problem och teori kan idag vändas mot populärhistorikerna. Stridsropet till alla som vill delta i popularisering av historia borde därför vara: "Tillbaka till arkiven!" Men det räcker inte. I sökandet måste vi vara utrustade med frågor och perspektiv som bidrar till att förnya vår historieskrivning. Det bör inte vara någon skillnad mellan att göra en studie med avsikt att publicera den i en vetenskaplig tidskrift eller att publicera den för en vidare läsekrets. Skillnaden ligger i presentationsformen. Att vara slarvig eller dåligt underbyggd i sitt arbete är inte att vara en popularisator. Att servera allmänheten gammal skåpmat gång efter annan för att vi tror att den historieintresserade inte tål annat än att bäddas in i bomull och vaggas till rytmerna av Karl XII:s drabanter känns unket. Genushistoria – liksom maktanalyser i vid mening – uppfattas ofta som provocerande. Så bra. Låt oss ta fasta på det. Gör historien spännande och provocerande – gör den till en del i vår ambition att skriva emancipatoriskt och rättvisande. Att göra det intrikata intressant och lättillgängligt är en lika viktig som svår uppgift. Att något ska vara lättfattligt och enkelt för läsaren är inte detsamma som att det ska vara enkelt att framställa för författaren – detta är en missuppfattning som alltför många historieberättare skapat sig. Att något ska vara begripligt och lättillgängligt kan heller inte göras synonymt med att det ska vara missvisande, snedvridet eller enögt.

De professionella historikerna är inga offer men lever i en tid då kommersiella krafter är starkare än den akademiska kraften. Lyckligtvis finns det

starka och glädjande bevis på att det ändå kan löna sig att lägga ned arbete på sina alster, ha en tydlig idé och arbeta konsekvent utifrån det. Här ska bara ges två exempel och de är mycket olika till sin karaktär. Det ena är *Den röda grevinnan* (2010) där Yvonne Hirdman använder hela sin arsenal av erfarenheter som kvinno- och genushistoriker för att skildra ett kvinnoöde satt i ett större europeiskt 1900-talssammanhang. Fantasieggande och spännande, men genomfört på en solid grund av kunskap och med klar analytisk förmåga. Det andra exemplet är idéhistorikern Karin Tegenborg Falkdalens studie av *Vasadöttrarna* (2010). Boken har en annan, mindre personlig karaktär än Hirdmans och författaren har inte en lika central position inom akademien. Den är ett gott exempel på vad vi kan vinna på att med en genushistorisk utgångspunkt spåra källor både i och utanför landets gränser. På så sätt breddas vår förståelse för relationen mellan kvinnor och män i elitens toppskikt under 1500-talet. Både Hirdman och Tegenborg Falkdalen har nått ut till en stor publik. Det dessa två annars så olika författare delar är en förmåga att pedagogiskt – utan att skriva läsaren på näsan – använda sina respektive huvudpersoner för att skickligt förmedla strukturer i de samhällen de beskriver.

Genusperspektiv och maktanalyser saknas ofta i populärhistoriska framställningar. Vi har i den här texten velat belysa detta som ett strukturellt problem – en metodologisk genusblindhet – i den litteratur som vänder sig till en bred läsekrets. Sven Lindqvists artikel i slutet av 1970-talet var på många sätt en brandfackla i den debatt som rörde de sätt på vilka akademiska historiker bedrev sin forskning. En liknande kraftfull genomlysning är idag nödvändig av den stora mängd populärhistoria som produceras i Sverige. Den typ av historiska framställningar som vi kritiserar kan bara bemötas genom en professionaliseringsvåg som åter sätter den gedigna arbetsinsatsen högt upp på dagordningen. I detta ligger dels en uppvärdering av grundläggande arkivarbete och noggrann källhantering, dels ökad teorimedvetenhet och mer uttalade perspektivval. I det arbetet har akademiska historiker en central funktion att fylla både som författare av populärhistoria och som granskare av olika former av populärhistoriska utsagor. Idag finns det närapå ingen återspeglning av den akademiska forskningsfronten i den historieskrivning som vänder sig till en bredare publik, vilket har skapat ett läge där historiedisciplinens samhällsrelevans och inflytande minskar. I stället skriver de som är ansvariga för den typ av banalisering och mytologisering av historia som vi sett de senaste decennierna in sig i en problematisk tradition av maktreproduktion. Som alltid är det viktigt att kritiskt skärskåda fenomen som växer sig stora i den tid vi lever i, men det är inte vår slutpunkt i den här texten. Vi vill uppmana professionella historiker att i större utsträckning än tidigare skriva populärt, att bidra till att sätta en ny standard för hur historia kan förmedlas till en bred publik. I förlängningen ligger detta i alla inblandade aktörers intressen.

Archives and perspectives

Many of the history books and articles that address a broader readership tend to focus on 'great men'. Popular history publications often offer a form of history that is problematic in its gendering, and that often bears no relation to cutting-edge historical research and/or the historical canon. In view of this, it behoves the writers of popular history to be more aware of their choice of perspective and to adopt a more robust approach to source criticism. Designating the issue outlined here as a type of 'methodological gender-blindness' points to the fact that it is one aspect of a wider structural problem. Since historians have in the past been at the forefront of the development and dissemination of gender theories, it is argued here that it is of the greatest importance for the continued social relevance of the discipline as a whole that historians engage the public by means of popular history. Academic historians should face the challenge of writing works of popular history and of bringing their critical skills to bear on popular history products.

Keywords: gender, popular history, gender history, biography, source criticism, archives, historical theory

Noter

- 1 *Dagens Nyheter (DN)* 1977-05-24.
- 2 *DN* 1977-05-24.
- 3 *DN* 1977-05-26.
- 4 *DN* 1977-06-14.
- 5 *DN* 1977-06-05.
- 6 Vi vill dock understryka att genus är en analytisk parameter som inte går att frikoppla från andra maktaxlar, såsom klass och etnicitet. I fallet populärhistoria finns det naturligtvis fler kritiska positioner som kan intas, utöver dem vi företräder i den här texten.
- 7 För att inte göra detta till ett individuellt problem avstår vi från att ge konkreta exempel. Det generella problemet framstår efter en genomläsning av ett antal biografier och tidskrifter utgivna de senaste tio åren av t.ex. Atlantis, Natur & Kultur, Historiska Media, Bonniers.
- 8 Genusproblematiseringens frånvaro gäller förvisso inte enbart böcker skrivna av icke-professionella historiker: Flera av de kungabiografier som kommit de senaste tio åren saknar sådana perspektiv, trots att det är etablerade historiker som skrivit. I de fallen beror det sällan på källanvändningen, utan på frånvaron av frågeställning.
- 9 Exemplet är hämtat ur Svante Norrhems bok *Christina och Carl Piper. En biografi*, Lund 2010, s. 159f.
- 10 Kirsti Niskanen, "Varför är det så svårt att diskutera teori- och metodfrågor i samband med historisk biografi? En kommentar till Kjell Östberg", *Historisk Tidskrift för Finland* 2009:4.
- 11 *DN* 1977-06-01.